

Мср Ксенија Мрђеновић, докторанд
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0009-0005-9620-9873

Прегледни научни рад
УДК: 808.51:32-022.326.5
DOI: <https://doi.org/10.46793/7623-154.059M>

РЕТОРИКА У КРИЗНИМ СИТУАЦИЈАМА: УЛОГА ПОЛИТИЧКИХ БЕСЕДНИКА У ОБЛИКОВАЊУ ЈАВНЕ ПЕРЦЕПЦИЈЕ И ДРУШТВЕНОГ ОДГОВОРА*

*„Говорник командује својој публици; он јој се не повињава.
Али, он може и молити;
он може и треба, као вешти бродар,
да једри против супротног ветра или против олује“.*
Corcos

Резиме

Кризне ситуације често могу бити плодно тле за различите манипулације, лажи и погрешна пласирања информација које уместо да помогну и ублаже кризу, заправо доприносе њеном погоршању. Све то може бити последица недостатка реторичких вештина и способности којима говорници нису овладали пре узимања јавне речи. Овај рад има за циљ да ближе одреди кризне ситуације, њихове различитости, да пружи општи оквир развијању и унапређењу реторике како би се криза превазишла у што краћем временском периоду, са што више успеха, а мање последица. Поред тога, рад ће се у великој мери бавити и особинама којима треба оплеменили говорника како би се сматрао компетентним да народ усмери ка благостању и превазилажењу кризне ситуације. У раду ће се наћи и савети ванвременских беседника чији говори и даље красе готово све уџбенике реторике и суверено пркосе вековима, политичким структурама и променама, служећи као звезда водиља за реторику у кризним ситуацијама.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Кључне речи: кризна ситуација, реторика у кризним ситуацијама, политичко беседништво, политички лидери, личност беседника.

1. Увод

У ери дигитализације чији смо сведоци, јавни наступи више нису резервисани само за скупштинске сале или конференције за штампу, већ доспевају у етар и вирално се шире. То указује на одговорности и компликује задатак говорника, јер сваки лапсус може имати дугорочне последице по репутацију не само појединца, већ и институције у чије име иступа. Важност овог рада огледа се у чињеници да од примењених реторичких стратегија не зависи само успешно или неуспешно комуницирање у датом тренутку, већ и читав низ последичних процеса који настају након тога. Говорник и институција у чије име иступа могу не само стабилизovati своју позицију у друштвеном дискурсу, већ и утицати на сопствено котирање у оквирима јавног мњења и медијског простора, али исто тако могу начинити и супротно, односно одвести у потпуну дестабилизацију државе, друштва и институција.

Реторику не треба посматрати као апстракцију створену у старим временима, нити као недостижан луксуз, већ као нужно средство за преживљавање и превазилажење кризе. Пажљив избор реторичких средстава и стратегија показује се као суштински елемент изласка из неповољне ситуације. Захваљујући способности говорника криза се може усмерити у жељеном правцу и не мора нужно бити лоша. Обликовање политичког говора обликује и сам ток кризе у јавној свести, али и свести сваког слушаоца појединачно. Беседу је важно обликовати тако да допре до срца и ума сваког појединца, да и најудаљенији дом на територији земље осети да подршку може наћи у лидеру и да је извесно да ће се свака криза победити. Такве беседе створиће јединство, солидарност и понос да се буде део таквог колективитета који ће превазићи сваку кризу у којој се нађе.

Цицерон, Демостен, Цезар и многи други истакнути говорници имају говоре који вековима красе све уџбенике реторике, иако се време у ком живимо налази поприлично далеко од тренутка када су они стварали. Зашто је то тако? Нека дела превазилазе све оквире и постају универзална пре свега зато што одражавају дух заједнице, а многе заједнице личе једне на друге. У ситуацијама кризе говори имају за циљ умире јавност, ослабе осећај заједништва, пруже смернице за деловање, створе обнову поверења између институција и грађана, да поштују жртве, пружају утеху онима којима је потребна, не избегавају се очигледности већ се прихватају и уздижу у знак части и борбе. Тако, Перикле у погребном говору одржаном после Пелопонеског рата показује да поштује жртве, не слави, већ пружа утеху онима који су изгубили своје најближе. Говор је прожет емпатијом и не избегава бол, већ га прихвата и уздиже у знак борбе и

части.¹ Демостен у својим говорима изражава разумевање немоћи и обесхрабрености народа, али их не осуђује. Он користи идентификацију, признаје грешке, не удаљава се од народа, већ наставља да га води.²

2. Кризна ситуација и реторика

Да би се адекватно разумела реторика у кризним ситуацијама, важно је пре свега одредити тачно значење појма „кризна ситуација“. Поимање кризних ситуација варира од чињенице да ће за некога кризна ситуација бити непланирани, непогодни догађај, неке ће то бити обраћање већем броју људи, те ће се у његовом осећају кризе пробудити страх од јавног наступа, док то могу бити и ситуације са далеко већим и фаталнијим последицама. Да ли ће нешто од стране појединца бити доживљено као криза, зависи од интензитета догађаја, броја погођених особа, размера уништења и сл.³ Ова фраза иако са собом носи низ субјективних елемената, настојаћемо да је објаснимо на крајње објективан начин.

Етимолошки, реч криза потиче од грчке речи κρίσις (*krisis*) која означава пресуду или одлучујући тренутак, што подразумева правилан избор неког од потенцијалних праваца деловања.⁴ Кризе се могу дефинисати и као ситуације које карактерише изненађење, озбиљне претње по значајне вредности организације и кратко време за доношење одлуке.⁵ Кризна ситуација се данас углавном дефинише као догађај који нарушава равнотежу одређеног система, било да је то јавно здравље, безбедност, економија, поплаве, временске непогоде друге врсте, политичке, попут државних удара, масовних протеста, етичке (губитак поверења у институције), правне (уставне кризе, неадекватно функционисање правосудја) и слично. Поред објективног деловања, са психолошког становишта криза је привремено стање немира односно психичке пометње коју карактерише неспособност особе да превлада неку ситуацију доживљену као претњу, коришћењем до тада уобичајених начина решавања проблема.⁶ У акутној фази кризе, која обично траје од неколико дана до неколико недеља, јављају се различите реакције попут анксиозности, хиперсензитивности, повлачења од других, конфузије, беса и слично.⁷

Свака кризна ситуација, без обзира на узрок, са собом носи стање неизвесности, страха и раста колективне напетости. У таквим моментима од

¹ Види: Нушић, Б., *Реторика наука о беседништву*, Београд, 1938, стр. 269-275.

² Види: исто, стр. 276-287.

³ Вуковић, С. и др., *Поступање установа образовања и васпитања у кризним догађајима*, Београд, 2024, стр. 6.

⁴ Види: Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1954.

⁵ Vilkoš, D., Glen, K., Olt, F., Voren, E., *Односи с јавношћу, стратегије и тактике*, Београд, 2006, стр. 184.

⁶ Вуковић, С., и др., *нав. дело*, стр. 6.

⁷ Исто.

пресудног значаја је не само доношење ефикасних и смислених одлука, већ и начина њиховог саопштавања. Тако, реторика поново, вековима касније и даље заузима централно место за решавање и превазилажење кризних ситуација.

3. Место реторике у кризним ситуацијама у оквиру класичне поделе беседништва

Реторика у кризним ситуацијама представља специфичан облик јавног говора који често измиче строгом категорисању, али када бисмо реторику намењену кризним ситуацијама морали сврстати у неку од три врсте беседништва присутне у готово свим уџбеницима реторике (политичко, судско и епидеиктичко беседништво) њено место било би најближе политичком беседништву. Према Петровићу истина треба да буде циљ судског беседништва, добро и корисно сврха политичког, а лепота похвалног (епидеиктичког) беседништва.⁸ Циљ реторике у кризним ситуацијама је пре свега утицање на одлуке и поступке публике, односно грађана, те је управо због тога нарочито значајна у тренуцима када је неопходно донети хитне, одлучне и често непопуларне мере. У тим ситуацијама говорници су најчешће и представници власти, који посредством политичке реторике желе да смање панику, пруже потребне информације и усмере све у правцу савладавања тренутне кризе.

Поред политичких елемената, одликују је и епидеиктички елементи, нарочито када је потребно изразити саучешће, одати пошту жртвама или похвалити херојска дела појединаца и група. Говорник у таквим околностима дужан је да покаже и разумевање за страхове и бриге грађана, једном речју емпатију, те успешна реторика представља спој рационалног и емотивног јер предлаже конкретне мере, али и истиче вредности попут храбрости, одговорности и заједништва. Емпатија у конкретном случају подразумева саосећање које мора бити прожето кроз садржину, тон, гестикулацију. Супротно, недостатак емпатије у говору може га означити хладним, удаљеним, па чак и манипулативним, те као такав неће имати адекватног ефекта по примаоце информација.

У зависности од природе кризе, реторика може добити и елементе судског беседништва, нарочито када се трага за одговорнима. У таквим случајевима, јавни говори се могу усмерити ка оправдавању или оптуживању одређених актера, чиме се ствара простор за јавну „одбрану“ или „оптужбу“, што су суштинске карактеристике судског беседништва. Међутим, ова димензија обично настаје у каснијим фазама кризе, када непосредна опасност прође, а пажња се преусмери на анализу узрока и одговорности. Тако, реторика у кризним ситуацијама најпре припада домену политичког беседништва, али у

⁸ Петровић, С., *Реторика*, Ниш, 1975, стр. 102.

себи често садржи и елементе епидеиктичког и судског, у зависности од фазе у којој се криза налази и свих пратећих специфичности.

2.1. Политичко беседништво и његова улога у кризној ситуацији

Различите врсте политичких беседа са собом повлаче и различитост реторичких стилова који се прилагођавају конкретної прилици, потребама говора, говорника и аудиторијума.⁹ Њихов циљ углавном остаје исти, а то су утицај на јавно мњење и његово „завођење“.¹⁰ У тренуцима нестабилности, политичко беседништво постаје најзначајнији облик деловања. Политичко беседништво, укључујући и оно смештено у периоду кризе мора за своје стожере имати три елемента на којима се реторика заснива од давнина – *logos*, *ethos* и *pathos*, јер се према Аристотелу на људе се делује путем разума, личности говорника и преко осећања.¹¹ Сматрамо да само сублимација сва три може довести до успеха за који је извесно да неће изостати. Уколико узмемо у обзир Аристотелову тврдњу да политичко беседништво одликује чињеница да се на нешто подстиче или од нечега одвраћа, можемо приметити да оно на шта се подстиче у конкретном случају јесу смиривање тензија, стабилност, солидарност, јединство, напредак и рад који за циљ имају смањивање последица и уклањање кризе из државе и друштва.

У политичком животу јавна реч је била одувек од пресудног значаја.¹² Познато је од коликог су значаја биле на пример Филипике Демостенове које су Атињане определиле да ступе у рат и изложе судбину народа на милост и немилост ратној срећи.¹³ Од не мањег значаја су за судбину римског народа и политичке беседе Цицеронове, Цезареве и осталих римских беседника.¹⁴ Жива реч је имала дубок утицај и у негативном смислу, јер су њене злоупотребе изазивале многе покрете и многе потресе попут фанатичких верских покоља, крваве сукобе, бес разузданих руља и слично.¹⁵

Имајући у виду да је сврха политичког беседника корисно или штетно, јер онај који подстиче, тај саветује оно што је боље, док онај ко одвраћа тај одвраћа од нечег горег, док се правда, неправда, част и срамота придружују, можемо наћи још једну сличност реторике у кризним ситуацијама и политичких беседа.¹⁶ Али шта је заправо добро? Нека добро буде нешто што се само по

⁹ Мрђеновић, К., *Политичко (делиберативно) беседништво*, Гласник права, година XV, бр. 2/2024, стр. 76.

¹⁰ Исто.

¹¹ Види: Аристотел, *Реторика*, Београд, 1987, I, 2, 1-12.

¹² Нушић, Б., *нав. дело*, стр. 29.

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто, стр. 31.

¹⁶ Аристотел, *нав. дело*, I, 3, 5.

себи и ради себе жели и ради чега неку ствар желимо (више него другу) чему сва бића теже, или бар сва она обдарена чулним опажањем или разумом, или би тежила да су разумом обдарена.¹⁷ Добро је и оно што заслужује похвалу, јер нико не хвали нешто што није добро, добро је и оно што хвале непријатељи и људи лошег карактера, јер сви признају за добро чак и оно што им је нанело зло.¹⁸ Нушић је истицао да су беседе духовних (златоустих) беседника често мењале не само социјални живот средине у којој су они проповедали, него су утицале и на научна гледишта, те мењале и кодексе естетских норми, у доба када је уметност била у пуном расцвету.¹⁹

2.2. Улога политичких лидера у управљању кризом

Када друштво задеси криза, било да је посредни природна катастрофа, економска нестабилност, пандемија, оружани сукоб, погледи јавности се окрећу према онима који говоре. У тренуцима неизвесности и превирања потребни су говорници са духом лидера који на себе узимају улогу доносилаца одлука и главних тумача реалности. Кроз историју, природно је било да ће се као лидери јављати управо носиоци извршне власти, суверени и монарси који су били „на фронту“ и који су могли први наслутити знаке кризе и деловати. Њихове беседе треба да служе као средство смиривања, али и опште информисаности људи о томе шта се дешава, ко је одговоран и који су наредни кораци за предузимање. Превазилажење садашњости може се постићи уз оријентацију ка будућности, јасне и чврсте идеале ка којима народ треба поћи. Највећи лидери света били су визионари и успевали наизглед немогуће онда када су уз себе имали народ и јасну слику у ком правцу народ треба повести. Поступање у кризним ситуацијама најчешће захтева брзу, ефикасну и координисану реакцију надлежних актера. Да би актери деловали ефикасно, важно је да као појединци буду ефикасни, ауторитетни и угледни, јер једино таквима људи као колективитети могу истински веровати. Особе до тада непознате широј јавности могу додатно да подрију поверење грађана, већ наљуљано постојећом кризом. Тако, Макијавели у својој књизи *Владаца* истиче да људи имају урођену неповерљивост према новинама, којој су једини лек дуго проверавање и искуство.²⁰ Према њему носиоци нових идеја сукобљавају се са великим тешкоћама. На том путу сусрешће се и са многобројним опасностима којима могу одолети једино ако се са њима суоче, а тек када их савладају и почну да стичу поштовање постају моћни, безбедни, уважени и срећни.²¹ Процес изградње поверења се тако јавља као вишеструко

¹⁷ Исто, I, 6, 2.

¹⁸ Исто, I, 6, 24

¹⁹ Нушић, Б., *нав. дело*, стр. 29.

²⁰ Макијавели, Н., *Владаца*, Београд, 2023, стр. 36.

²¹ Исто, стр. 37.

сложен, јер ако буде насилно створен преко ноћи, више ће бити вештачки привид, него истинско поверење уткано у души појединца. Једино појединац оплеменен истинским уверењем да у некога може да се поузда биће и онај појединац који ће стати уз оног ком верује.

Сваки владалац, лидер, па и сваки говорник имаће потребу да масу поведе у одређеном правцу. Желеће да сви у публици постану једно и да постане неупитно оно о чему он говори, ако и постане упитно никако не сме бити предмет сукобљавања, већ предмет дивљења, поштовања и безусловног поверења. Дobar човек вичан говорништву, израз створен вековима уназад и даље има своје потпуно оправдање, јер је добром човеку лако веровати, добар човек сам по својој природи има предности које стоје на његовој страни, предности које ће му донети несумњив број следбеника, слушаалаца, поштовалаца. У прилог ауторитетима и поверењу могу се навести два примера уздицања до положаја владоца, један је заслугом, други је срећом.²² Тако, Франческо Сфорца, од обичног грађанина постао је војвода Милана захваљујући својој вештини и лако је сачувао оно што је тешко стекао, док је Чезаре Борџија који је на власт дошао захваљујући срећној звезди под којом је владао његов отац и изгубио је оног часа када је та срећна звезда зашла.²³

Лидер не сме бити арогантан, не сме се показивати премоћним, нити се уздизати на уштрб народа и народне моћи. Тиме би ризиковао да властити народ има против себе, а од тога нема већег зла ни кризе. Једно од најмоћнијих средстава којим владалац располаже против завера јесте способност да се сачува од мржње и презира масе.²⁴ Најбоља тврђава је, дакле, наклоност народа, јер ако те народ мрзи, ни најјача тврђава те неће заштити.²⁵ Љубав, или макар условно речено наклоност важна је у свакој могућој ситуацији. Човек као људско биће има исконску потребу да буде вољен и прихваћен. Потребу коју не може да искорени и потребу са којом долази на свет. Уколико било која од две наведене потребе није испуњена води у самољубље, поређаје личности и искривљене слике свести, себе и окружења. Прихватање као такво уско је испреплетано и уткано у сваку пору државе и друштва, јер сваки лидер жели да буде прихваћен, ако пак није, посеже за различитим средствима. Неки ће поћи путем потребе да се допадне и чине све да добију потврде, док ће други присилно желети да извојевају победу и прихватање.

Наметања је можда било кроз историју и векове, али свакако ништа искрено и чисто из тога никада није изашло. Зато се чини јако важним да својим радом, трудом, залагањем, напором и посвећеношћу се дође до прихватања. Прихватање жели говорник од стране свог аудиторијума, јер благонаклон аудиторијум ће бити додатан ветар у леђа и ослонац говорнику.

²² Исто., стр. 39.

²³ Исто.

²⁴ Исто., стр. 91.

²⁵ Исто., стр. 104.

Често се дешава да говорник добије енергију која влада у лицима испред њега, те да тако дође и до нових идеја којих првобитно није било током припреме говора. Прихватање жели директор одговоран за раднике и индиректно и на њихове породице. Повећана норма, радни часови, радни празници, дежурства, далеко ће боље бити прихваћени од стране директора коме се верује и у чији ауторитет се не сумња. Тако је и сваком владаоцу потребна љубав народа, иначе када се нађе у невољи, пропада.²⁶ Постављају се питања како то постићи? Добро чини и добром се надај. Људима је просто у крви да их исто онолико обавезује добро које сами чине као и добро које се њима чини.²⁷ Међутим, онај који је увек, у свакој прилици, хоће да буде добар међу осталима који нису добри, пре или касније мора пропасти.²⁸ Владалац треба да буде толико мудар да се клони срамних порока због којих би могао да изгуби власт и да избегава све она мане због којих би могао да изгуби државу.²⁹ Владалац ни по коју цену не сме дозволити да га народ омрзне или презре.³⁰ Не мање важан избор су и људи који владаоца окружују јер су огледало његовог духа и разбора.³¹ Када су способни и верни, можемо и њега сматрати мудрим, пошто је умео да оцени њихову способност и задобије њихово поверење.³² Али када то нису, о њему се не може донети повољан суд, пошто је рђав избор највећа од свих грешака.³³

2.3. Личност говорника у кризним ситуацијама

Представити се као човек одређеног карактера јак је важно у политичком беседништву,³⁴ јер личност беседника има пресудан утицај на то како ће публика доживети и прихватити поруку. Етика политичких говорника је фундаментална за функционисање и постојање демократије.³⁵ Говорник обдарен правим вредностима стално ће се преиспитивати и прилагођавати променама у друштву, држави, култури, технологији.³⁶ Здравом и праведном друштво ове стандарде препознаће у говорнику и појачаће њихово поверење у појединца, странку којој он припада, али и у државу уопште, јер се често политичари владајуће партије поистовећују са државом.³⁷

²⁶ Исто, стр. 54.

²⁷ Исто, стр. 58.

²⁸ Исто, стр. 77.

²⁹ Исто, стр. 78.

³⁰ Исто, стр. 81.

³¹ Исто, стр. 110.

³² Исто.

³³ Исто.

³⁴ Аристотел, *нав. дело*, II, 1, 4.

³⁵ Мрђеновић, К., *Етичност говорника са посебним освртом на политичке говорнике*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, књ. 1, 2024, стр. 97.

³⁶ Исто.

³⁷ Исто.

Говорник који поносно стоји испред слушалаца казујући истину показује да они испред себе имају човека одређених особина, било да је он обичан грађанин, родољуб, борац за правду или слуга народа, он успева да изгради мост поверења између себе и њих. Захваљујући том мосту и изграђеном односу говорник у кризним ситуацијама има легитимитет и ауторитет да народ поведе у одређеном правцу, правцу изаска из кризе. Једино тада народ ће веровати у одлуке лидера, често их неће преиспитивати, већ ће на основу слике коју имају и раније створеног угледа сматрати да такав лидер неће учинити ништа на штету и ушрб свог народа. Петровић је по угледу на Аристотела истицао да се угледнима, наиме, верује пре и брже, готово апсолутно и то нарочито ако је у говору реч о оним предметима који се не могу тачно разликовати, који се по мишљењу показују двосмислено³⁸. Дobar углед јесте опште уверење да је неко частан човек, или је то поседовање нечега што сви, или већина, или честити или разборити људи прижељкују.³⁹ Част је знак стеченог угледа у вршењу добрих дела те се с правом и најрадије поштују извршитељи добротинастава, али и они који су у могућности да добро чине.⁴⁰ Лице чији углед није упитан мора се обраћати са мером, ни превише ни премало обраћања, јер су људи у оваквим ситуацијама подложнији критичком суду и тражењу замерки.

Још једна од важнијих особина говорника била би емпатија. Сама емпатија према психолошком речнику често се означава најзначајнијом компонентом емоционалне интелигенције. То није случајно тако, јер лидер у предметним ситуацијама заиста мора овладавати свим аспектима емоционалне интелигенције. Можда дату ситуацију лидер чак и не сматра кризом, можда има начина за њено превазилажење, али важно је да мора разумети потребу и забринутост људи, не сме се оглушити и умањивати осећаје својих грађана, јер то може изазвати побуну масе. Емпатија је мост који спаја лидера и заједницу. Она се огледа у његовим способностима да разуме и призна туђу бол, не бежећи од ње, не оспоравајући је, већ суочавајући се са њом. Дobar лидер увек је са својим народом. Пожељно је коришћење метафора које показују осећај заједништва, коришћење првог лица множине. Периклово дело „У славу погинулих за отаџбину“ показује емпатију пре свим онима погођеним губицима, али подиже и слави њихову жртву, јер је сматра часном и великом.

Не може се ни замислити беседник без унутрашњег убеђења у оно што говори истицао је Нушић. Беседништво је само тада право када је израз истинитога осећања (убеђења) говорникова.⁴¹ „Ако немате ватре у вашој души, како ћете ужећи пламен у душама ваших слушалаца“ говорили су још стари учитељи беседништва, а Хорације каже: „Ако хоћете да измамите сузу из мога

³⁸ Петровић, С., *нав. дело*, стр. 267-268.

³⁹ Аристотел, *нав. дело*, I, 5, 8.

⁴⁰ *Исто*, I, 5, 9.

⁴¹ Нушић, Б., *нав. дело*, стр. 135-136.

ока, заплачите се прво ви!“, што значи: ако хоћете код мене да изаовете извесно осећање, осећајте га прво ви.⁴²

Уколико узмемо у обзир да је сврха беседништва придобити слушаоце и приволети их за своје мишљење и убеђење, онда се тек може оценити колико је важан услов етичка вредност говорника.⁴³ Побуде ради којих беседник узима реч са намером да том речју придобије разум и освоји срца својих слушаца, морају бити чисте и морају бити узвишене.⁴⁴ Не да се ни замислити да један беседник узима јавну реч без намере да приволи слушаоце чему доброме.⁴⁵ Када се беседнишвом користи онај који у себи нема као претходни услов етичку вредност, он злоупотребљава беседништво, а злоупотреба беседништва може нанети велике и недогледне штете и друштву и држави.⁴⁶ Јер жива реч (беседа) је врло оштар мач који, правилно употребљен, служи као оруђе на велику корист човечанству али, злоупотребљен, стаје у службу злочину.⁴⁷ И злоупотребљено беседништво је у ствари злочин. Стога се етичка вредност мора по важности ставити изнад свих осталих беседничких услова, јер реч, употребљена само као оруђе беседничке вештине, губи онај значај који она има као израз врлине и истине.⁴⁸ Гете је тврдио: „Ако беседа не потиче из душе, она и поред све своје лепоте неће победити срца слушаца“. Зар би велики политички говорници, који су заталасали масе и стварали историјске догађаје успевали да нису у својим беседама изражавали једно дубоко убеђење.⁴⁹

Опште је познато да је за сваку похвалу владалац од речи, који се чита као отворена књига и не служи се лукавством.⁵⁰ Он треба да оставља утисак да је благ, поуздан, човечан, побожан и частан, и да то буде.⁵¹ Владалац ће бити презрен ако изиђе на глас као превртљив, површан, слаб, малодушан, неодлучан, чега треба да се чува као љуте гује, већ треба да се труди да у својим поступцима покаже величину духа, храброст, озбиљност и снагу.⁵² Такав владалац се цени, а против онога ко је много цењен не бушка се тако лако, непријатељ се тешко одлучује да га нападне кад се зна да је пун врлина и да га његови поданици уважавају, јер владалац треба да преза од две опасности: од својих поданика и од спољног непријатеља.⁵³

⁴² Исто, стр. 136.

⁴³ Види: исто, стр. 133.

⁴⁴ Исто.

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Исто, стр. 134.

⁴⁸ Исто,

⁴⁹ Исто, стр. 136.

⁵⁰ Макијавели, Н., *нав. дело*, стр. 86.

⁵¹ Исто, стр. 88.

⁵² Исто, стр. 90.

⁵³ Исто, стр. 91.

3. Закључак

У моментима кризних ситуација када се читаво друштво суочава са осећајем неизвесности, политички беседници постају кључни актери обликовања јавне перцепције и усмеравања ситуације. Од њихове способности, умешности и реторичких стратегија зависи како ће заједница реаговати на кризу и са каквим последицама ће из ње изаћи. У тим моментима главно оруђе постаје реторика као дисциплина која захваљујући вишевековној традицији може да пружи одговоре на сва постављена питања. Она тада није само средство комуникације, већ вишеструки инструмент који ће помоћи обликовању друштвене перцепције и враћању поверења у лидере. Стога, развој реторичких вештина код политичких лидера није само питање личног усавршавања, већ и предуслов за ефикасно управљање различитим ситуацијама. Истраживање политичке реторике показује колико је важна способност беседника да изгради кредибилитет, изрази емпатију и понуди наратив који улива наду, стабилност и пружа конкретне смернице. У троуглу између етоса, патоса и логоса лежи моћ политичког говора да преобликује страх у наду и неизвесност у заједничку визију. Улагање у едукацију и обуку беседника, као и промишљено коришћење реторичких алата, може значајно унапредити могућности друштва да се суочи са свим изазовима који могу настати. У временима када криза прети да разори друштвене темеље, моћ речи постаје и остаје најснажније оружје у рукама мудрог беседника. Када се све друго поколеба, остаје реч као последња линија одбране, али прва искра наде.

*Ksenija Mrđenović, Ph.D. Student
Faculty of Law, University of Kragujevac*

RHETORIC IN CRISIS SITUATIONS: THE ROLE OF POLITICAL ORATORS IN SHAPING PUBLIC PERCEPTION AND SOCIAL RESPONSE

Summary

Crisis situations often serve as fertile ground for various forms of manipulation, falsehoods and misinformation. Instead of alleviating the crisis, these elements often contribute to its exacerbation. Such outcomes may result from a lack of rhetorical skills and abilities that speakers have not mastered before taking the public stage. This paper aims to more precisely define crisis situations and their variations,

providing a general framework for developing and enhancing rhetoric to overcome crises in the shortest possible time and with the greatest success and fewer consequences. Furthermore, the paper will extensively address the qualities that speakers should possess to be considered competent in guiding the public toward well-being and the resolution of the crisis. To this end, the paper will include advice from timeless orators whose speeches continue to enrich nearly all rhetoric textbooks, enduring through centuries, political structures, and changes, serving as guiding stars for addressing and rhetoric in crisis situations.

Key words: *crisis situation, rhetoric in crisis situations, political oratory, political leaders, the persona of the orator.*

Литература

- Аристотел, *Реторика*, Београд, 1987.
Vilkoks, D., Glen, K., Olt, F., Voren, E., *Односи с јавношћу, стратегије и тактике*, Београд, 2006.
Вуковић, С. и др., *Поступање установа образовања и васпитања у кризним догађајима*, Београд, 2024.
Вујаклија, М., *Лексикон страних речи и израза*, Београд, 1954.
Макијавели, Н., *Владалац*, Београд, 2023.
Мрђеновић, К., *Етичност говорника са посебним освртом на политичке говорнике*, Зборник радова Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, књ. 1, 2024.
Мрђеновић, К., *Политичко (делиберативно) беседништво*, Гласник права, година XV, бр. 2/2024.
Нушић, Б., *Реторика наука о беседништву*, Београд, 1938.
Петровић, С., *Реторика*, Ниш, 1975.